

<https://helda.helsinki.fi>

Onko moraali-intuitio havainto moraalista tosiasioista?

Suni, Ninni

University of Turku
2018-04-25

Suni , N 2018 , Onko moraali-intuitio havainto moraalista tosiasioista? julkaisussa H Laiho & M Tuominen (toim) , Havainto : Suomen Filosofisen Yhdistyksen yhden sanan kollokvion esitelmää . Vuosikerta. 2018 , Reports from the Department of Philosophy , Vuosikerta. Vol. 40 , University of Turku , Turku , Sivut 217-223 , Havainto Suomen Yhdistyksen yhden sanan kollokvio (Finnish Philosophical Society Colloquium). Publicum, University of Turku. , 09/01/2017 . < <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7136-7> >

<http://hdl.handle.net/10138/324067>

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Intuition havaintoteorian (engl. *perceptual intuitionism*) mukaan intuition episteeminen rooli on luontevimmin selitettävissä aistihavaintoanalogialla. Yleisesti ajatellaan, että aistihavainnot voivat oikeuttaa uskomuksia ilman aiempien uskomusten tukea, mikäli ei ole erityistä syytä epäillä aistien luotettavuutta. Intuition havaintoteorian kannattajat vetoavat intuition ja aistihavainnon samankaltaiseen fenomenologiaan: molemmat ovat spontaaneja, sisällöllisiä kokemuksia, joiden myötä asiat vaikuttavat olevan jollakin tavoin.¹ Tämän näkemyksen mukaan intuitio on eräänlainen älyllinen havainto abstrakteista asioista: intuition myötä abstraktit asiat vaikuttavat olevan tietyllä tavoin.² Kumoavan todistusaineiston puuttuessa tällainen tila voi oikeuttaa uskomuksen: intuitio oikeuttaa ei-empiirisiä, abstrakteja uskomuksia.

Näkemyks on herättänyt myös moraalifilosofien kiinnostuksen. Klassinen moraali-intuitionismi nojasi itsestäänselviin ja epäilyksettömiin moraaliperiaatteisiin, mutta ajautui ongelmiin oudon ontologian ja epäilyttävän epistemologian takia.³ Havaintoteoria voisi tarjota moraali-intuitioille naturalistisen ja mystiikasta riisutun mallin. Tarkastelussa on tällöin aposterioriset tapauskohtaiset moraali-intuitiot (esim. Bedke 2016, Kauppinen 2013). Ongelmana on, kantaako analogia riittävän pitkälle: voiko moraali-intuition välityksellä havaita objektiivisia, mielestä riippumattomia moraalisia tosiasioita?

Intuition havaintoteoria

Elijah Chudnoff⁴ selittää aistihavaintojen ja intuitioiden väliset samankaltaisuudet niiden jakamalla esittävällä fenomenologialla (engl. *presentational phenomenology*). Psykologiset tilat, joilla on esittävä fenomenologia, esittävät asiat tietynlaisina – niiden myötä asiantilat vaikuttavat olevan tietyllä tavoin.

1 Havaintoteoriaa puolustavat mm. Bealer (1998), Bengson (2010), (2015), Chudnoff (2011a), (2011b), (2013) ja Huemer (2005).

2 On tärkeä pitää mielessä, että puhe älyllisestä havainnosta on kuvainnollista, eikä oletakaan minkäänlaista erityistä aisti-elintä tai mystistä fakultettia.

3 Ks. esim. Moore (1903), Ross (1930), Sidgwick (1874) intuitionismin puolustus; Mackie (1977) ontologinen kritiikki.

4 Tämän esityksen perustana on pääasiassa Chudnoff (2011b).

Esittävän fenomenologian ominaisuuksiin kuuluu, että samanaikaisesti vaikuttaa siltä, että havaitsee sekä proposition, että sen totuudentekijän:⁵ yhtäaikaisesti on havainto-että-p, ja havainto p:stä. Esimerkiksi:

(1) Antti näkee raketin.

(2) Antti näkee, että raketti on laukaistu.

Nämä ovat eri tiloja. Antti voi nähdä raketin näkemättä, että se on laukaistu, tai hän voi nähdä, että raketti on laukaistu näkemättä itse rakettia, näkemällä esimerkiksi pelkästään laukaisun synnyttämän pilven. Tämä erottelu ulottuu myös vaikutelmatiloihin.⁶

Oletetaan, että katsot pöydällä olevaa kirjaa ja vaikuttaa siltä, että näet sen olevan punainen. Nähdessäsi että se on punainen, olet samanaikaisesti sensorisesti tietoinen sen punaisuudesta. Sensorinen tietoisuutesi kirjan punaisuudesta toimii totuudentekijänä propositionille, että kirja on punainen. Toisinaan asia, josta havaitsija on sensorisesti tietoinen, ei ole totuudentekijä propositionille p vaan ainoastaan osalle siitä. Esimerkiksi auton nopeusmittaria katsoessani näen auton kulkevan 60 km/h. Tällöin sensorisen tietoisuuteni kohde, nopeusmittarin näyttö, ei tee totta propositionista, että auto kulkee 60 km/h, vaan ainoastaan indikoi sitä. Siten aistihavaintokokemukselta puuttuu esittävä fenomenologia auton nopeuden suhteen, mutta sillä on esittävä fenomenologia toisen proposition suhteen: sen, että nopeusmittari näyttää 60 km/h. Jokaisella propositionaalisella havaintokokemuksella on esittävä fenomenologia jonkin propositionaalisien sisältönsä osan suhteen. Tarkemmin määriteltynä:

Havainnon esittävyys: Aina kun vaikuttaa siltä, että havaitsija havaitsee että p, on olemassa jokin q (ehkä =p) siten että – samassa kokemuksessa – vaikuttaa siltä, että havaitsija havaitsee että q ja vaikuttaa siltä, että havaitsija on aistillisesti tietoinen asiasta, joka tekee q:sta totta.

Analogisesti tästä seuraa intuition määritelmä:

Intuition esittävyys: Aina kun vaikuttaa siltä, että henkilöllä on intuitio että p, on olemassa jokin q (ehkä =p) siten että – samassa kokemuksessa – vaikuttaa siltä, että henkilöllä on intuitio että q ja

5 Koska esittävät tilat ovat määritelmällisesti vaikutelmia (seemings), jätän jatkossa tämän lisämääreen pois tekstin sujuvoittamiseksi.

6 Näiden erilaisten havaintotyyppien välinen suhde jakaa havainnonfilosofeja, mutta tässä tilanteessa riittää, että ymmärrämme eron.

vaikuttaa siltä, että henkilö on älyllisesti tietoinen asiasta, joka tekee q:sta totta.

Esimerkkinä voi pohtia seuraavia propositioita:

P1 Ympyrän puoliskot ovat symmetrisiä ympyrän halkaisijan suhteen.

P2 Helsinki on Suomen pääkaupunki.

Kumpikin propositio vaikuttaa todelta (toivottavasti), mutta ei aivan samalla tavoin. Ne tuntuvat erilaisilta. Intuitio, että ympyrän puoliskot ovat symmetrisiä ympyrän halkaisijan suhteen ei pelkästään tunnu todelta, se tuntuu todelta näiden käsitteiden merkityksen nojalla. Proposition totuus vaikuttaa perustuvan tietoisuuteen siitä, mitä ylipäätään merkitsee, että jokin on ympyrä tai sen halkaisija. Suomen pääkaupungin sijainti taas on kontingentti totuus: on täysin mahdollista, että valtioneuvosto on tietämättäni juuri päättänyt siirtää pääkaupungin takaisin Turkuun.

Kuten aistihavainnoilta, joiltakin intuitioilta voi puuttua esittävä fenomenologia jonkun sisältönsä osan suhteen. Otetaan esimerkiksi intuitio, että mikään ei ole itsensä kanssa erilainen. Tämän proposition totuudentekijä ei välttämättä ole välittömän tietoisuuden kohteena. Chudnoffin mukaan tämä tapaus on analoginen nopeusmittariesimerkin kanssa, jossa propositio nopeusmittarin näyttöä koskien ei ole havaitsijan huomion kohteena, mutta vaikuttaa taustalla. Samalla tavoin havaitsijan ei tarvitse olla tietoinen totuudentekijästä propositiolle, että mikään ei ole erilainen itsensä kanssa, mutta havaitsija (tms.) voi samanaikaisesti olla tietoinen totuudentekijästä propositiolle, että kaikki on identtistä itsensä kanssa, ja tämä puolestaan indikoi, että mikään ei ole ei-identtistä itsensä kanssa. Siten vaikka ei olisi aina selvää, mikä abstraktin proposition totuudentekijä on, on aina jokin proposition osa, jonka suhteen intuitiolla on esittävä fenomenologia. (Chudnoff 2011: 643.)

Päätelmien rooli

Chudnoffin teoriasta puuttuu kuitenkin jotain. Palataanpa nopeusmittariesimerkkiin. Havainto auton nopeudesta ei ole puhdas havainto, joka olisi kausaalisesti yhteydessä ominaisuuksiin, vaan sensorisen havainnon pohjalta tehty päätelmä. Toki myös yksinkertainen havainto, kuten havainto siitä, että kirja on punainen, tarvitsee jonkin siirtymän raa'asta aistidatasta vaikutelmaan, että kirja on punainen –

vähintään tarvitaan oikeat käsitteet. Pelkkä käsitteellinen kompetenssi ei kuitenkaan riitä siihen, että voi havaita auton kulkevan 60 km/h. Päätelmä tarvitsee lisäksi tuekseen sopivat taustauskomukset, kuten esimerkiksi: "nopeusmittarin funktio on mitata nopeutta." Tämän lisäksi päätelmän tulee olla pätevä. Ei pitäisi olla mahdollista antaa uskomuksen oikeuttajan statusta mille tahansa propositiolle, johon esittävä sisältö voisi viitata. Paranneltu määritelmä esittävyydelle on siten:

Havainnon esittävyys*: Aina kun vaikuttaa siltä, että hän havaitsee, että p , on olemassa jokin q (ehkä $=p$) siten että – samassa kokemuksessa – vaikuttaa siltä, että havaitsija havaitsee että q ja vaikuttaa siltä, että havaitsija on aistillisesti tietoinen asiasta, joka tekee q :sta totta, ja siirtymä q :sta p :hen on pätevä päätelmä.

Analogisesti:

Intuition esittävyys*: Aina kun vaikuttaa siltä, että henkilöllä on intuitio että p , on olemassa jokin q (ehkä $=p$) siten että – samassa kokemuksessa – vaikuttaa siltä, että henkilöllä on intuitio että q ja vaikuttaa siltä, että henkilö on älyllisesti tietoinen asiasta, joka tekee q :sta totta, ja siirtymä q :sta p :hen on pätevä päätelmä.

Mutta voiko intuitioita päätellä? Ensinäkemältä tämä olisi ristiriidassa yleisen käsityksen kanssa, jonka mukaan ei-inferentialisuus on yksi intuition määrittäviä ominaisuuksia. Tarkemmin katsoen tämä ei kuitenkaan ole ilmeistä, sillä se riippuu päätelmän määritelmästä. Tiukimmatkin ei-inferentialistit voivat hyväksyä ainakin käsitteelliseen kompetenssiin nojaavat päätelmät. Muiden päätelmien suhteen on mahdollista erottaa kapeampi ja laveampi käsitys. Kapean määritelmän mukaan päätelmäksi lasketaan ainoastaan tietoinen päättely eksplisiittisesti evidenssiksi hyväksytyistä premisseistä (Audi 2004: 45). Lavea käsitys puolestaan lukee mukaan myös tapaukset, joissa päätelmä on kokonaan tai osittain tiedostamaton, premissejä ei kyetä artikuloimaan, tai ei välttämättä olla edes tietoisia näiden premissien hyväksymisestä (Sturgeon 2002: 209). Jos hyväksytään etiikan autonomia, on jo implisiittisesti sitouduttu varsin laajaan päätelmäkäsitykseen - kun joku vaikuttaa siirtyvän puhtaasti eettisestä premissistä suoraan eettiseen johtopäätökseen, tyypillisesti tämän tulkitaan nojaavan implisiittisiin eettisiin premisseihin (Väyrynen 2008: 493). Siten intuitionistien tulisi hyväksyä inferentialisuus osana intuition rakennetta.

Seuraava ongelma onkin, voiko intuitio rakentua jostakin. Tyypillisesti intuitioiden ajatellaan

olevan *sui generis*. Intuitio voi kuitenkin olla redusoimaton ja *sui generis*, ja silti koostua muista mentaalisista tiloista, kuten ajatuksista ja kuvitelmista. Patsas ei ole identtinen savimöhkäleen kanssa, vaikka niillä on sama paikka ja möhkäle konstituoit patsasta (Chudnoff 2011: 645). Yksi intuition havaintoteorian etuja on se, että määrittelemällä intuition sen episteemisen ja psykologisen roolin kautta, näkemys voi välttää yhden tavallisen vasta-argumentin, jonka mukaan intuitioilla ei ole yhtenevää fenomenologista luonnetta (Williamson 2007: 217).

Moraali-intuitiot havaintoina

Miten moraali-intuitiot sopivat edellä esitettyyn kuvaan? Tarkastelussa ovat edelleen aposterioriset tapauskohtaiset intuitiot, ja nämä syntyvät tyypillisesti kahdella tapaa. Harmanin klassisen esimerkin kaltaisissa tapauksissa voi yksinkertaisesti *nähdä*, että kissan kiduttaminen on väärin (Harman 1977). Toiset intuitiot taas syntyvät pohdiskelemalla. Oletetaan, että pohtiessani jälleen yhtä raitiovaunudilemmaa, alkaa vaikuttaa siltä, että joissain erityisissä tilanteissa on sallittua uhrata yksi useampien henkien pelastamiseksi.

Molemmilla arvostelmilla on esittävien tilojen ominaisuudet: ne ovat autonomisia, vakuuttavia ja antavat *prima facie* oikeutuksen uskomukselle. Mutta inferentiaalisuus antaa olettaa, että on ainakin periaatteessa mahdollista purkaa nämä arvostelmat, toisin sanoen, on mahdollista vastata kysymykseen: miksi vaikuttaa siltä, että on väärin kiduttaa kissaa, tai että toisinaan on sallittua uhrata ihmishenki?

Aloitetaan raitiovaunudilemmasta. Ensisilmäyksellä klassisen dilemman pohdiskeleminen näyttäisi olevan esimerkki Chudnoffin älyllisestä vaikutelmasta: pyörittelen tapauksen osia mielessäni, kuvittelen tilanteen ja siihen ajautuneet ihmiset, yritän katsoa tilannetta eri näkökulmista, kuvittelen mahdollisia lopputuloksia ja miltä eri valintojen mahdolliset seuraukset tuntuisivat. Mutta tämä pidemmälle ei älyllisellä pohdinnalla pääse. Kun tilanteesta ja valintojen seurauksista on muodostunut kokonainen kuva, ratkaisematta on edelleen olennaisin kysymys: mikä on oikea tapa toimia? Oletetaan, että päädytään hyväksymään, että joissakin tilanteissa on sallittua uhrata yhden ihmisen henki useiden pelastamiseksi. Tämän päätelmän muodostaminen edellyttää, että on jo hyväksynyt

jonkin konsekventialismin muodon. Lopputulokseen ei ole mahdollista hypätä pelkästään tilanteen kuvittelusta, vaikka kuvitelma olisi kuinka yksityiskohtainen – mikään piirre itse tilanteesta ei johda suoraan tähän arvioon. Sama koskee myös päinvastaista arvostelmaa. (Bedke (2010) esittää samankaltaisen huomion.)

Entä sitten tapaus kissa, jossa ei tietoisesti etsitä vastausta moraaliseen ongelmaan, vaan astutaan yllättäen tilanteeseen, joka herättää välittömän reaktion? Arvostelman oikeutus voisi lähteä liikkeelle osoittaen tilanteen moraalisesti relevantteja piirteitä, kuten esimerkiksi kissan näkyvää kärsimystä, sitä että kissa on elävä olento, joka tuntee kipua, että huligaaneilla ei ole teolleen oikeuttavia perusteita ja niin edelleen. Mutta jälleen kerran herää kysymys: entä sitten? Kissan tuska ei ole totuudentekijä propositiolle, että kissan kiduttaminen on väärin. Vaikutelman esittävä fenomenologia viittaa silmien edessä avautuvaan näkymään, aivan kuten tavallisessa aistihavainnossakin. Mitkä piirteet kussakin tilanteessa ovat moraalisesti relevantteja, ei ole empiirinen tosiasia, vaan edeltävän moraalisen sitoumuksen tulos.

Sensorinen havainto, samoin kuin abstraktien propositioiden pohdintakaan ei yksin riitä moraaliarvostelman muodostamiseksi ilman tukea edeltävältä moraaliselta näkemykseltä. Aposteriorinen tapauskohtainen moraalintuitio on siis aina episteemisesti riippuvainen muista lähteistä. Tarkemmin sanottuna: kun vaikuttaa siltä, että p on F, missä F on moraalinen käsite, kuten 'väärin', vaikutelman esittävä fenomenologia viittaa pelkästään p:hen. Moraalisuus hiipii sisään takaovesta.

Lopuksi

Intuition havaintoteoria ei, eduistaan huolimatta, anna tyydyttävää selitystä aposteriorisille moraalille intuitioille. Etiikan autonomia edellyttää, että tapauskohtaiset moraalintuities sisältyvät moraalisen premissin, mikä puolestaan nostaa esiin kysymyksen, mistä nämä premissit tulevat. Toisin kuin miten useimmat filosofit ymmärtävät havaintoteorian, Bedke (2016) argumentoi, että havaintoteoria soveltuu paremmin yleisten propositioiden – moraalintapauksessa moraaliperiaatteiden - selittämiseen. Tätä tulkintaa on mahdollista puoltaa muutamalla argumentilla. Esimerkiksi propositiossa 'varastaminen on

väärin' 'varastaminen' on tiheä käsite, jolla on sekä deskriptiivistä että normatiivista sisältöä. Sikäli kun näitä käsitteitä käytetään tavanomaisesti, on tosiaankin käsitteellinen totuus, että 'varastaminen' kuuluu ohuen käsitteen 'väärin' alaan normatiivisen sisältönsä suhteen. Mikäli Bedke on oikeassa, ja havaintoteoria epäonnistuu tapauskohtaisten intuitioiden selittämisessä, havaintoteorian kannattajien tulisi myöntää, että on olemassa vain apriorisia moraalisia intuitioita. Se, osoittavatko nämä mielestä riippumattomiin moraalisiin totuuksiin, on toisen tutkielman aihe.⁷

⁷ Kiitän kommentaattoreita sekä Suomen Kulttuurirahastoa työni tukemisesta.

Viitteet

- Audi, R.: 2004. *The Good In the Right*. Princeton University Press.
- Bealer, George. 1998. "Intuitions and the Autonomy of Philosophy." Teoksessa *Rethinking Intuition: The Psychology of Intuition and Its Role in Philosophical Inquiry*, toim. Michael DePaul ja William Ramsey, 201–39. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Bedke, M. S.: 2008. "Ethical Intuitions: What They Are, What They Are Not, and How They Justify." *American Philosophical Quarterly*, 45(3), 253–269.
- 2010 "Intuitional Epistemology in Ethics." *Philosophy Compass*, 5 (12), 1069–1083.
- 2016 "Intuitions, Meaning, and Normativity: Why Intuition Theory Supports a Non-Descriptivist Metaethic." *Philosophy and Phenomenological Research* Vol. XCIII No. 1, July 2016, 144–177.
- Bengson, J. 2010. *The Intellectual Given*. Väitöskirja, University of Texas.
2015. "The Intellectual Given." *Mind*, vol. 124, July 2015, 707–760.
- Chudnoff, E. 2011a. "The Nature of Intuitive Justification." *Philosophical Studies*, 153(2), 313–333.
- 2011b. "What Intuitions Are Like." *Philosophy and Phenomenological Research* 82 (3): 625–54.
2013. *Intuition*. Oxford University Press.
- Harman, G. 1977. *The Nature of Morality*. Oxford University Press.
- Huemer, M. 2005. *Ethical Intuitionism*. New York: Palgrave MacMillan.
- Kauppinen, A. 2013. 'A Humean Theory of Moral Intuition'. *Canadian Journal of Philosophy*, vol. 43, no. 3, pp. 360–381.
- Mackie, J.L. (1977): *Ethics: inventing right and wrong*. London, Penguin Books.
- Moore, G. E. 1903. *Principia Ethica*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Ross, W.D. 1930. *The Right and the Good*. Oxford Clarendon Press.
- Sidgwick, H. [1874] 1907. *The Methods of Ethics*. New York, MacMillan.
- Sosa, E. 2007. *A Virtue Epistemology: Apt Belief and Reflective Knowledge*, Volume I. Oxford: Oxford University Press.
- Sturgeon, N. 2002. "Ethical Intuitionism and Ethical Naturalism", teoksessa P. Stratton-Lake (toim.), *Ethical Intuitionism: Re-evaluations*. Oxford: Clarendon Press, pp. 184–211.
- Väyrynen, P. 2008. 'Some Good and Bad News For Ethical Intuitionism'. *The Philosophical Quarterly* 58: 489–511.

Williamson, T. 2007. *The Philosophy of Philosophy*. Oxford: Blackwell.